INCLUSIVE SOCIETY
INSTITUTE

Meningstuk

GRONDHERVORMING VERDIEN ’N EERLIKE DEBAT

Deur Daryl Swanepoel

Wat presies bewys ’n advertensie wat swart, bruin en Indiër-Suid-Afrikaners uitnooi om staatslandbougrond te huur, maar wit aansoekers uitsluit? Dat die betrokke geleentheid nie vir wit mense oop is nie, sekerlik. Maar bewys dit ook dat wit Suid-Afrikaners vervolg word?

Daardie sprong word deesdae alte maklik gemaak. ’n Toelatingsvereiste word uitgelig, die doel van die program verdwyn uit die gesprek, en kort voor lank word die advertensie as verdere bewys van minderheidsvervolging aangebied.

Lex Libertas het op 18 Oktober juis dié argument aangevoer. Saam met Solidariteit en ander plaas die organisasie die uitsluiting van wit aansoekers onder die soeklig. Dit is hul reg. Maar as ons ’n eerlike debat wil voer, moet ons tog ook vra waarvoor die grond beskikbaar gestel word en wat die wet daaroor sê.

Laat ek my eie standpunt duidelik stel. Ek sou my ten sterkste verset teen ’n algemene verbod op wit Suid-Afrikaners wat staatsgrond wil huur. Om mense bloot op grond van hul wit velkleur van alle sulke geleenthede uit te sluit, sou ernstige vrae oor hul regte as burgers laat ontstaan. Die regering kan ook nie enige besluit teen kritiek beskerm deur bloot die woord “transformasie” daaraan te heg nie.

Hier het ons egter met ’n bepaalde grondhervormingsprogram te doen. Dit staan in die advertensies self. Hulle verwys uitdruklik na die departement se beleid oor die keuring van begunstigdes en grondtoekenning, en sy beleid oor die verhuring en vervreemding van staatsgrond. Ons kan kwalik die toelatingsvereistes beoordeel sonder om daardie beleidsgrondslag te lees.

Klousule 5.5 van die beleid oor die keuring van begunstigdes en grondtoekenning handel oor toegang tot landbougrond vir bepaalde teikengroepe onder grondhervormingsbegunstigdes. Klousule 6.6 stel ’n verdere oogmerk: om die klas swart kommersiële boere wat deur die Naturellegrondwet van 1913 stelselmatig vernietig is, te herbou.

Dit verduidelik waarom die staat hier grond beskikbaar stel. Hy tree nie bloot op as ’n verhuurder wat die beste moontlike huurinkomste soek nie. Klousule 4.2 plaas trouens die klem op toegang en billikheid eerder as inkomsteverhaling.

Daar is ook ’n uitdruklike verband met die wet. Klousule 4.4 verwys na artikel 11 van die Wet op Grondhervorming: Beskikbaarstelling van Grond en Bystand, wat die minister magtig om eiendom vir die doeleindes van dié wet te verhuur. Artikel 1A(a) sluit daarby die nakoming van die staat se grondhervormingsverpligtinge ingevolge artikel 25 van die Grondwet in.

Waarom maak dit saak? Omdat ons eers moet vasstel wat ’n program veronderstel is om te doen voordat ons kan oordeel of sy vereistes daardie doel dien.

Die Grondwet vereis in artikel 25(5) dat die staat, binne sy beskikbare middele, redelike maatreëls tref om burgers op ’n billike grondslag toegang tot grond te gee. Artikel 9(2) maak op sy beurt voorsiening vir maatreëls wat mense wat deur onbillike diskriminasie benadeel is, beskerm of bevorder. Regstelling is dus deel van die grondwetlike opdrag.

Dit gee die regering geen vrypas nie. In *Minister of Finance v Van Heerden* het die Konstitusionele Hof in 2004 die vereistes uiteengesit. Volgens paragraaf 37 moet so ’n maatreël mense teiken wat deur onbillike diskriminasie benadeel is, ontwerp wees om hulle te beskerm of te bevorder, en die bereiking van gelykheid bevorder.

Daardie uitspraak het nie hierdie grondbeleid se geldigheid bepaal nie. Dit wys wel waarom ons nie bloot kan redeneer dat enige onderskeid tussen groepe noodwendig ongrondwetlik is nie. Die doel, ontwerp en uitwerking van die maatreël moet ondersoek word.

Maar hoe moet grondhervorming werk as ons nie die bestaande wanbalans mag aanspreek nie? Die program het ’n beperkte hoeveelheid grond waarmee hy swart boere se deelname aan die kommersiële landbou moet vergroot. As wit boere reeds oorverteenwoordig is, hoe bevorder dit transformasie om ook hierdie grond aan wit aansoekers toe te ken? Hoe maak ons toegang tot landbougrond meer gelyk as ons die bestaande verdeling deur ons toekennings bly versterk?

Ek sê dit nie omdat elke wit Suid-Afrikaner ryk is, grond besit of ’n erfenis ontvang het nie. Dit sou onsin wees. Daar is wit gesinne wat bitter swaarkry, en hul nood verdien net soveel erns as enigiemand anders s’n. Die geskiedenis van ’n groep vertel nie die hele verhaal van elke mens wat daaraan behoort nie. Maar kan ons daaruit aflei dat elke staatsprogram vir elke burger voorsiening moet maak, ongeag waarvoor dit ingestel is? En volg dit werklik dat iemand wat nie vir een grondhervormingsprogram kwalifiseer nie, daarom as burger vervolg word?

Selfs die breër bewering dat wit mense nie staatsgrond kan huur nie, hou nie met die beskikbare feite rekening nie. Die Departement van Water en Sanitasie het in November 2025 berig dat huuraansoeke rondom die Hartbeespoortdam van nege swart en ses wit aansoekers goedgekeur is. Verdere keuring en die bepaling van huurgeld moes nog volg. Dit wys ten minste dat ons nie alle staatsgrond en alle huurprosesse oor dieselfde kam kan skeer nie.

Daar is genoeg moeilike vrae wat wel oor die landbouprogram gevra behoort te word. Kry verdienstelike mense die grond? Is daar politieke begunstiging? Het die begunstigdes die kennis en ondersteuning om suksesvol te boer? Wat gebeur wanneer grond toegeken word en daarna onbenut lê?

Hier behoort kritici geen toegewing te maak nie. ’n Grondwetlik aanvaarbare doel verskoon nie korrupsie, swak administrasie of mislukking nie. Ervaring en boerderyvaardighede bly noodsaaklik. Sonder finansiering, infrastruktuur, marktoegang en voldoende sekerheid oor gebruiksregte kan selfs ’n bekwame boer sukkel. Die regering moet verduidelik hoe hy dié behoeftes aanspreek. ’n Lys toegekende hektaar is nog nie ’n suksesvolle boerdery nie.

Dit is waar ’n ernstige debat ons kan bring: by beter keuring, beter ondersteuning en meer mense wat volhoubaar boer. Die beskuldiging van minderheidsvervolging help ons weinig daarmee as dit bloot op die bestaan van ’n teikengroep berus.

Ek sukkel ook met die gedagte dat ons moet kies tussen die beskerming van wit Suid-Afrikaners se regte en die uitbreiding van geleenthede vir swart boere. Waarom sou ons nie albei kan doen nie? Ons grondwetlike bedeling vereis juis dat ons met daardie verantwoordelikheid worstel.

Die manier waarop ons hieroor praat, het gevolge. Suid-Afrikaners wat telkens hoor dat hulle vervolg word, gaan hul medeburgers en hul toekoms anders bejeën. Wanneer dieselfde boodskap na die buiteland geneem word, kan dit wanopvattings versterk en reeds gespanne verhoudings verder beskadig. Dit plaas ’n verantwoordelikheid op diegene wat sulke bewerings maak om die volle konteks te gee.

Die regering moet sy besluite verduidelik en verdedig. Sy kritici moet sorg dat hulle daardie besluite korrek voorstel. Waar ’n beleid grondwetlik tekortskiet, moet dit uitgewys word. Waar die uitvoering misluk, moet dit oopgevlek word. Maar mense moet ophou om staatsoptrede doelbewus van sy konteks te stroop om ’n bepaalde beeld van die land te skep. Om teen ’n vorm van regstelling gekant te wees, maak dit nog nie vervolging nie.

Ons kan tog nie verwag om die grondvraagstuk op te los terwyl ons net die helfte van die verhaal vertel nie.

Daryl Swanepoel is die Hoof Uitvoerende Beampte van die Inclusive Society Institute (ISI).